

HUSSERLOVA IDEJA POVIJESNOSTI U ODNOSU NA OSNOVNE POSTAVKE NJEGOVE FENOMENOLOŠKE METODE

MIRKO JAKIĆ

Filozofski fakultet u Zadru

UDK 165.62

Izvorni znanstveni rad

Počinjući svoju misao u vrijeme snažnog procvata prirodnih znanosti Edmund Husserl pokušava revolucionirati pojam znanosti i znanstvene metode promatrajući dosadašnji razvoj kao pogrešan u smislu da bi se pokazao kao jedini smisljeni put u objašnjavanju čovjeka i njegovog iskustvenog svijeta. Sam razvoj i rezultate ovih znanosti on postavlja u sferu transcendentnosti i uskraćuje im opstojnost u smislu izvjesnosti; oni postoje samo kao fenomeni svijesti. Transcendentalnim stavom *Ega (Ego)* i fenomenološkom redukcijom uspostavlja Ja-pol kao univerzum u kojem se kreće fenomenološko istraživanje i u kojem se prikazuju svi fenomeni koje u prvom opisu možemo prikazati kao drugotnost, tj. izvansubjektivnu datost, ali koji se zapravo ontološki formiraju kao *alter-Ego* u sferi vlastitosti Ja-pola. Tako nastaje Husserlova filozofija u kojoj je moguće napraviti podjelu na subjektivni pol i objektivnu sferu i tako izvršiti eksplikaciju osnovnih Husserlovih ontoloških odredbi.

Formiranje subjektivne sfere: a) Transcendentalni *Ego* kao apsolutna izvjesnost dobijena fenomenološkom redukcijom; osnovno određenje samojeđinstvenog karaktera koje otvara put ka transcendentalnom prostoru istraživanja ja subjektivnih spoznajnih moći.

b) *Alter-Ego* kao problem i odnos prema transcenciji i formiranju objekta, usuglašavanje iskustva drugog putem prezentacije.

c) Intencionalni-Ego kao intencionalna svijest upravljena ka iskustvenosti, osnovno određenje odnosa prema objektivnosti i prema intermonadološkom zajedništvu.

Formiranje objektivne sfere: a) Problem mogućnosti transcendentnog znanja i prirodnoznanstvenog stava; b) Problem formiranja *cogitata* kao i problem fenomenološkom redukcijom dobivene očigledne činjenice kao formirane izvjesnosti; c) Problem iskustva drugog kao *psihofisa* i kao intersubjektivnosti.

Identificiranjem ovih osnovnih određenja i objašnjavanjem njihova mjesta u fenomenološkim slojevima dolazimo do određenja različito stupnjevanih sfera. Ove sfere dovode do formiranja pojma intencionalnog društva u horizontu razvojnog povijesnog procesa. Relacioni univerzum koji ovako nastaje zasniva se na intersubjektivnosti, sastoji se od *psihofizisa* živućih članova i od intersubihičke mogućnosti komunikacije. U ovoj relaciji postoje entiteti kao stupnjevi i tipovi. Dijalektika vlastitog i tuđeg ostaje u jednom vidu sačuvana, s mogućnošću rekonstrukcije njenih najvažnijih obrisa. Povijest kao znanost je orijentirana ka intencionalnosti u kojoj slušamo govor smisla prošlog. Povjesničar bi dakle trebao »proživjeti« ponovo prošlost, tj. doživjeti već doživljeno da bi obogatio sadašnjost približavajući se tako određenju smisla povijesti čovječanstva.

Počinjući svoju misao u vrijeme snažnog zamaha u razvoju prirodnih znanosti, koje sve više postaju ideal u razumijevanju i objašnjavanju stvarnosti, Edmund Husserl, i sam dobro upoznajući ovaj način mišljenja,¹ javlja se kao filozof koji u prvom redu želi revolucionirati

¹ Husserl je imao bogato matematičko obrazovanje. Na sveučilištu u Berlinu izučavao je problem formiranja pojma matematičke beskonačnosti. Matematiku je

kako metode prirodnih znanosti tako i filozofsko mišljenje. Svojim genijalnim i nadasve originalnim misaonim zahvatom Husserl je ostavio trag kod gotovo svih značajnijih suvremenih filozofija.²

Promatrajući razvoj egzaktnih znanosti kao sužavajuće objektivirajuće znanje i smjestivši ga u sferu transcendentnosti Husserl u *Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentalen Phänomenologie* piše: »Filozofija u spoznavajućem subjektivitetu, nasuprot predznanstvenom, a također i znanstvenom objektivizmu, traži izvorno mjesto svih objektivnih misaonih tvorevina i zbiljskih valjanosti i preuzima da zbilju shvati kao smislenu i valjanu tvorevinu i tako pokrene jednu novu vrstu znanosti i filozofije.«³

Ova značajna rečenica dobija svoju razradu u nacrtu filozofije kao stroge znanosti. Prva zamjerka prirodnoznanstvenom stavu ogleda se u kritici koja ovaj stav pogađa u njegovom osnovnom ontološkom vidu po kojemu se opstojnost svijeta promatra kao samorazumljiva datost. Drugi dio kritike pogađa teorijsko razvijanje prirodnih znanosti, gdje se aktom uopćavanja (induktivno-deduktivnom vezom) stvaraju logički nekontradiktorni sistemi u kojima fenomeni (činjenice) slijedeći jedni iz drugih daju mogućnost napretka u teorijama prirodnih znanosti. U slučaju pojave kontradikcije, tj. situacije da jedno iskustvo proturječi nekom drugom, dolazi do gomilanja iskustvenih podataka koji na kraju daju za pravo jednom od postojećih iskustava. Pokazuje se također da postoji svođenje stvarnosti na kvantitativno opisivanje kvaliteta i otkrivanja zakonomjernih odnosa i funkcija u okviru ovako promatrane zbilje (istraživanje po opsegu i sadržaju, elementima i zakonima). Još jedna značajka ovog stava po Husserlu je svođenje smisla subjekta na objektivnost i prihvaćanje ovakvog promatranja kao jedino mogućeg. Privid zahvaćanja stvarnosti ne dopušta ovim znanostima da problemiziraju samu mogućnost znanja i spoznaje. U ovoj nemogućnosti Husserl piše ovako: »Pitamo dakle: što naš protivnik hoće da započne sa svojim transcendentnim znanjem, mi mu na slobodno raspolaganje dajemo cjelokupnu rezervu transcendentnih istina objektivnih nauka i mislimo da to raspolaganje u svojoj istinskoj vrednosti ne alterira zbog nastale zagonetke kako je moguća transcendentna nauka... Njemu je sama po sebi razumljiva mogućnost transcendentnog saznanja, tu je čak upravo analitički samo po sebi razumljivo da on sebi kaže: kod mene postoji znanje o transcendentnom. Šta njemu nedostaje očigledno je. Nejasan mu je odnos prema transcendentiji, nejasan mu je 'neki transcendentni susret'«. ⁴

Glubljenjem iz vida položaja subjekta pri prirodnoznanstvenom stavu, svođenjem stvarnosti na matematičko-logički model, sužavanjem teoretskog i ostavljanjem nezahvaćenom egzistenciju subjekta stvorena je po Husserlu kriza suvremenog čovjeka i odustalo se od traganja za univer-

doktorirao iz područja problema zasnivanja broja. U knjizi *Filozofija matematike* prvo poglavlje zauzima njegova doktorska disertacija pod naslovom: »O pojmu broja«. U disertaciji kritizira apstraktni formalizam i suprotstavlja se Cantoru i Schröderu.

² Dovoljno je spomenuti Heideggera, Finka ili Gadamera, zatim utjecaj na estetiku itd.

³ Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendentalen Phänomenologie*, 1962, str. 102.

⁴ Edmund Husserl, *Ideja fenomenologije*, BIGZ, 1975, str. 52, 53.

zalnim smislom i obuhvatnim znanjem. U spisu *Filozofija kao stroga znanost* postoje primjeri za ovakva sužavajući znanja, ali pošto ova problematika izlazi izvan okvira našeg interesa mi ćemo obratiti pažnju samo na kritiku historicizma i filozofije pogleda na svijet.⁵

Osnovna namjera u ovoj kritici bila je da pokaže kako nikakvo razvojno relativiziranje znanja nije u stanju da pokaže nemogućnost apsolutno utemeljene filozofije kao stroge znanosti. Tako filozofija pogleda na svijet nastaje promatranjem duhovnog oblikovanja kao »strukture« koja ima svoje oblike i međusobne odnose koji je određuju kao smislenu u jednom prostoru ili vremenu. Aktom unutrašnje intuicije u stanju smo da osjetimo hijerarhičnost »strukture« i samu »strukturu« kao duhovnu cjelinu koja određuje sve duhovno u jednom vremenu (odsjeku vremena).

Ovakav totalitet se promatra u njegovu razvojnom vidu zahvaćajući u prvom redu evoluciju same »strukture«. Ovim zahvaćanjem pokazuje se da se duhovne »strukture« napredovanjem znanja mijenjaju toliko da logički negiraju osnovne postavke koje su u prethodnim »strukturama« važile kao istinite i tako bile ugrađene u njihove osnove. Time se konzekventno dolazi do relativiziranja temeljnih kategorija kao što su: istina, teorija, znanost. Drugi je osnovni propust i negativna značajka ovakvog stava da negira važenje »po sebi«; ne postoji ništa važeće bez obzira da li ga je čovječanstvo ikada dohvatilo ili je u principu nedohvatno.

Tako se relativizira i logika neproturječja pa je završetak u tome da se i ona preobraća u svoju suprotnost. Ekstremno skeptički zaključak, koji iz toga slijedi, jest da nema smisla ni zaključak koji bi negirao logiku neproturječja jer je i on sam donesen na temelju te iste logike.

Tako se mogu dati samo povijesni argumenti protiv mogućnosti jedne znanstveno zasnovane filozofije. Argumente po kojima zbog različitosti filozofskih sistema nije u principu moguće zasnovati filozofiju kao strogu znanost, niti je takva filozofija do sada ostvarena, Husserl obara na dva načina. Najprije promatra filozofske sisteme s obzirom na njihov cilj ostvarenja ideje humaniteta da bi ustanovio da unutar ovog cilja stalno postoji zahtjev za fundiranjem filozofije kao stroge znanosti. Problem zbog kojeg ovaj cilj još nije postignut nalazi se u nedostatku obuhvatne metode, zbog ovog nedostatka stremljenja u tom pravcu ne moraju nužno završiti u skepticizmu. Skepticistički rezultat, koji se negativno odnosi prema ostvarivanju ovog cilja, Husserl naziva lošim induktivnim zaključkom koji polazi od ograničene prošlosti ka neograničenoj budućnosti. Krajnja konzekvenca ovog načina promatranja problema završava u promatranju prirodnih znanosti kao jedino mogućem uzoru sveg znanja. Na ovakvo stanovište nastavlja filozofija pogleda na svijet (*Weltanschauung*) prihvaćajući mišljenje o prirodnim znanostima kao jedinom izvoru znanja i postavljanjem ovih znanja u temelje svojih teoretskih promatranja. Tako ova filozofija provodi objektiviranje svijesti na prirodnoznanstveni stav, a samu svijest promatra ontički fundiranu u hori-

⁵ Psihologija npr. bi po Husserlu trebala usvojiti stav po kojem svako pojmovno opisivanje koristi fond pojmova koji ne određuju isto iskustvo. Ove pojmove ne bi trebalo izvoditi iz iskustva nego analizom iz *biti* dijela svijesti. Dosadašnja psihologija, naprotiv, potpuno pogrešno slijedi put prirodnih znanosti (fizika, kemija) svrstavajući ih u svoje temelje kao općenitije znanosti koje se odnose na istu problematiku. Tako se fizikalni zakoni krivo pokazuju kao najopćenitije premise pri objašnjavanju bilo kojeg psihološkog »zakona«.

zontu duhovnog totaliteta vremena; kao totum duhovnih značajki i prirodoznanstvenih rezultata jednog vremenskog odsjeka. Tako se formiraju tipovi; individue sa pogledom na svijet kao na splet rezultata iz političkog, religioznog, etičkog, estetskog itd. iskustva kao i iskustva i rezultata prirodoznanstvenog stava (npr. biologističko tumačenje o napredovanju znanja kao prilagođavanju i savladavanju prirode).

Osnovno je da se primijeti rascjep na duhovne znanosti u funkciji formiranja pogleda na svijet i na prirodne znanosti u funkciji praktičkog savladavanja prirode u svrhu njenog prerađivanja u artefakte kao objekte upotrebne korisnosti.⁶ Za razliku od ovakvih teorija Husserl pokušava utemeljiti fenomenološku filozofiju koja bi bitno, ideacijom u sferi subjekta, prevladala rascjep tako da bi istražila transcendentne mogućnosti prirodnoznanstvenog stava i samog transcendentnog znanja (znanja koje leži izvan subjekta) i napokon intersubjektivno zasnivanje duhovnog totaliteta.⁷ Tako postoji kritičko-filozofsko istraživanje kao svijest o razlici otvorenih sistema znanja i ontički fundirane zbilje, istraživanje koje u najvišem vidu dohvaća odnos znanosti i sveukupnog bitka.

Pri opisivanju osnovnih crta Husserlovog ontološkog fundiranja držat ćemo se ovog plana:

1. formiranje subjektne sfere:

a) Transcendentalni *Ego* kao apsolutna izvjesnost dobivena fenomenološkom redukcijom (osnovno određenje samojedinstvenog karaktera koje otvara put ka transcendentnom prostoru istraživanja subjektivih spoznajnih moći).

b) *Alter-Ego* kao problem i odnos prema transcenciji i formiranju objekta, kao i usuglašavanja iskustva drugog putem prezentacije.

c) Intencionalni *Ego* kao intendirajuća svijest upravljena iskustvenosti (osnovno određenje odnosa prema objektivnosti i intermonadologijskom zajedništvu).

2. formiranje objektne sfere:

a) Problem mogućnosti transcendentnog znanja i prirodoznanstvenog stava.

b) Problem formiranja *cogitata* i problem fenomenološke redukcije u njenom dohvaćanju činjenice kao formirane izvjesnosti.⁸

c) Problem iskustva drugog kao psihofizisa i kao intersubjektivnog odnosa.

⁶ Tako Husserl u spisu *Philosophie als Strenge Wissenschaft* piše: »Nastaje filozofija pogleda na svijet koja u relativiziranim sustavima daje relativno najpuniji odgovor na zagonetke života i svijeta, naime na najbolji mogući način dovodi do razrješenja teorijske, akciološke, praktičke neusklađenosti života koje iskustvo, mudrost i pogled na svijet mogu samo nesavršeno da savladaju«.

⁷ Husserl nastoji pronaći metodski put za spoznaju izvora, osnova spoznaje. Taj motiv je po njemu prisutan u Platonovoj *epistème* i tu počinje njegov platonovski put u ideaciji kao spoznaji.

⁸ Na ovom mjestu se ne možemo baviti problemom metode spoznaje kod Husserla nego samo naznačavamo osnovne metodološke postavke kao operacije.

Kartezijanski *Ego-cogito* kao prekretnica i rodno mjesto čitave suvremene filozofije oblikovan je u okviru stroge metodološke sumnje i kao takav je dugo ustrajao u vezanosti za mogućnost iskustvenosti uglavnom iz dva razloga. Strogost methodske sumnje samog Descartesa kao i racionalistička metoda pogodovala je kako razvoju deduktivnih egzaktnih sistema tako i razvoju ispitivanja logičke strukture uma. Time je došlo do razvoja naglog interesa za istraživanje problema iz područja matematike kao i uvođenja kvantitativnih principa u prirodne znanosti. Naglim razvojem ovih znanosti Descartesovo postavljanje je gotovo isključivo bilo promatrano u okviru oštrog rascjepa na *res cogitans* i *res extensa*. Mogućnost intuitivno zahvatljivih sadržaja *Ega* je dugo vremena bila zanemarivana, ali, kako ističe Husserl, prvo samogledanje svijesti jedinstvenog *Ega* već kod Descartesa ima komponentu intuitivnog zahvata. Tek Husserl zahvaća i razvija ovu potencijalnost Descartesove filozofije.⁹ Korak u ovom smjeru jest analiziranje urođenih ideja kao transcendentne osnove znanja čime se spoznajna problematika prebacuje na pitanje o spoznajnim moćima subjekta i na pitanje o mogućnostima dovodjenja osnova koje apriorno konstituiraju sadržaj *Ega* u odnos apsolutne očiglednosti. Jasno je da je Husserl morao sagraditi sasvim novu metodu kojom bi omogućio filozofiju koja ne bi svodila iskustvenost na računajući um (*ratio*).

Prvi fenomenološki zahvat koji je uslijedio u otkrivanju konstitucije transcendentnog *Ega* izvršen je na principu čiste intuicije slobodnom *epoché* (neposredni uvid). Jasno je da se ovakav zahvat umnogome razlikuje od Descartesovog zasnivanja *Ego-cogita*, jer s jedne strane imamo pokušaj racionalnog izoliranja neovisnog o iskustvenosti (osim iskustva uma u svojoj vlastitoj logičkoj strukturi; dakle apriornoj konstituciji) i pokušaj svodenja iskustvenosti (prirode) na računajući um, dok s druge strane imamo pokušaj utvrđivanja čiste evidencije na temelju samoiskustva gdje se kao osnov promatranja uzimaju apsolutne (nesumnjivo očigledne) činjenice.

Dakle, Descartesovo upućivanje na iskustvenost kao drugotnost postavljeno je u okviru bitnog ontološkog rascjepa gdje postoji samo sinteza u dohvaćanju *res extensa* pomoću računajućeg uma čime *Ego-cogito* otvara umu područje čitavog svijeta. Poseban problem koji izlazi izvan okvira interesa ovog članka predstavlja problem slaganja ili neslaganja subjektivih spoznajnih moći, i neovisnog »po sebi« objekta, stvari po sebi i beskonačnog dohvaćanja objekta.

Za razliku od ovakvog postavljanja Husserl redukcijom dovodi u pitanje svako znanje o svijetu i kao opstojeće promatra samo subjekt i evidentnosti dobijene na temelju samoiskustva transcendentnog *Ega*. Sve ostalo, koje je na neki način prisutno, predstavlja samo fenomen bitka kome je u prvom koraku fenomenološkog izvođenja uskraćena

⁹ U modernom smislu termin transcendentno prvi upotrebljava I. Kant dajući ovom pojmu spoznajnoteoretsko značenje. On njime određuje opće apriorne uvjete spoznaje objektivnosti (objekta). Ako znamo da je Kant u prvom redu želio istražiti apriorne mogućnosti prirodnoznanstvene spoznaje, onda je jasno da Husserlovo shvaćanje ovog termina ima drugi značaj. Iako i Husserl pitanje o transcendentnosti upućuje subjektu, sličnost prestaje pri formiranju objektivne sfere. Dok je za Kanta objekt spoznaje pojava kao privid čiju osnovu čini transcendentna »stvar po sebi«, za Husserla je to fenomen kojemu je uskraćena svaka opstojnost osim kao fenomenu. Za *Ego* se ovaj fenomen pokazuje kao *alter-Ego* u sferi svijesti.

svaka izvjesnost opstojnosti. Treba ipak primijetiti da postoji sličnost u odnosu na Descartesovo izvođenje u mogućnosti otvaranja sfere istraživanja; za Descartesa to je racionalno dohvaćanje *res extensa*, za Husserla to je otvaranje sfere transcendentnosti.¹⁰ U prvom određenju ove sfere kod Husserla nailazimo na *Ego* u intencionalnom odnosu na svijet preko formiranja *cogitata*, tj. mišljenog. Iz ovog odnosa moguće je izdvojiti *cogitationes* kao evidentnosti dobivene aktom fenomenološke redukcije. U ovom smislu oni znače apsolutno izvjesno znanje. U sljedećem sloju nailazimo *eidosis-Ego* kao eidetsko-transcendentalnom redukcijom dobijeno određenje. Idealni sloj fenomenologije (biti esencije) formira se tako da se u *Egu* sve transformira u *eidosis*. Prisutni svijet (*Umwelt*) i Ja tako tvore tipične oblike kao esencije. Tipovi u trajanju teže razvoju i samodohvaćanju krajnje ideje i tako teže za realizacijom svoje biti. Teoretski opis tipova u principu je moguć poštavi od bilo kojeg posebnog, ostvarenog ili zamišljenog. Mijenjanjem »strukture« tipova moguće je uvijek pronaći neki nepromjenjiv sadržaj, ovaj sadržaj koji ustraje u nepromjenjivosti jest ono bitno, esencijalno. Zbog toga fenomenologija biti (eidetička fenomenologija) predstavlja prvu filozofiju i ima statički oblik. Za nas je važno da na ovom mjestu istaknemo mogućnost povijesnosti koja se ostvaruje razvojem u kojem tipovi ostvaruju u bitku svoju bit. Također je važno da istaknemo intencionalno postavljanje tipova prema fenomenima koji se pojavljuju u prostoru i (ili) vremenu i mogućnost opisivanja tih fenomena eidetičkim zahvatom između *noesis* i *noema*.

Ulaskom u dimenziju vremenitosti (razvojnosti) nailazimo na prvo formiranje Ja-pola dobivenog genetskom redukcijom. Ja-pol zajedno s prisutnom iskustvenošću (*Umwelt*) formira monade koje je moguće opisati u monadičkoj fenomenologiji. One također tvore intermonadičko zajedništvo i ne mogu realizirati svoju bit bez svog međusobnog odnosa u horizontu ideje društva i ideje povijesti. Međutim, da bi potpuno odredili ovo Husserlovo razvijanje ideje društva i povijesti moramo razmotriti jedno osnovno ontološko određenje — *alter Ego*. U ovom sloju ontološke sfere nailazimo na ovo osnovno pitanje: »Kako je moguća transcencija drugog u subjektivnu sferu Ega?« Odgovor glasi: Prvo određenje *alter-Ega* jest upravo to drugo što bivajući u *Egu* upravo ga nadilazi.

Pronašavši, dakle, u subjektivnom području *Ega* drugotnost kao fenomen iskustva, pokazuje se ovo drugo kao intencionalnim moćima dohvatljivo negativno strano.¹¹ Kako ipak ovo strano predstavlja vlastiti sadržaj *Ega*, tj. *alter-Ego* Husserl pojašnjava govoreći o relaciji *Ega* prema iskustvenoj prirodi gdje on, intendirajući prema objektivnosti, pridaje ovoj drugotnosti svoj vlastiti smisao. Tako drugotnost predstavlja refleksiju *Ega* kao uvažavanje jednako njemu. Ovim se otvara mogućnost istraživanja transcendentne niti koja omogućuje konstituiranje fenomena.

Druga relacija koju otkrivamo u ontološkom postavljanju *alter-Ega* jest relacija prema psihofizičkom čovjeku (uže shvaćeno drugom *Egu*).

¹⁰ Za potrebe ovog teksta dovoljno je ovo osnovno razgraničenje.

¹¹ Na ovom mjestu nailazimo na brojne teškoće. Spomenut ćemo samo dvije osnovne: 1. Pošto u eidetičkoj sferi *Ega* nailazimo na sve moguće svjetove, zašto je ovaj svijet ipak ontološki realniji i predstavlja horizont i medij ozbiljavanja svih ostalih svjetova.

2. U *Kartezijskim meditacijama* objekti se pokazuju kao smisljeno opstojeći samo u sferi Ja-pola, a u isto vrijeme Husserl govori o transcendentnim predmetima.

U prvoj deskripciji opisuje se konstituiranje drugog kao psihofizisa i u tom smislu relacija je istovjetna onoj koja se uspostavlja prema drugotnosti kao neljudskom entitetu. Ali ova relacija ima još jedan kvalitet koji je od prvorazredne važnosti za Husserlovo otvaranje mogućnosti komunikacije, a time i fenomenološkog istraživanja intermonadičkog zajedništva. Taj kvalitet se ogleda u svojstvu aprezentacije, tj. analogijske apercepcije. Ovo određuje zauzima mjesto u primordijalnoj sferi *Ega* gdje je redukcijom moguće pronaći jedan transcendentan svijet koji međutim ovim istraživanjem dobija oblik samovlastite sfere *Ega*. To nam mogu potvrditi ove Husserlove rečenice: »I svi odgovarajući kao transcendentno pred očima lebdeći prividi, fantazije, čiste mogućnosti, eidetičke predmetnosti, ukoliko su podvrgnuti samo našoj redukciji na vlastito, spadaju u to područje, područje onog meni samo bitno vlastitog, onog što ja jesam u sebi samom u punoj konkretnosti, ili kako i mi kažemo, u mojoj monadi«. ¹²

Stupnjevanjem smislenosti u primordijalnoj sferi *Ega* dolazimo do mogućnosti posredne intencionalne iskustvenosti o drugom kao o aprezentaciji. Mogućnost komunikacije se tako ogleda u analogijskom aperceptivnom prenošenju smisla na *drugi Ego*. Ovim prenošenjem ka drugom *Egu* on se zapravo reducira na *alter-Ego*. Važno je istaknuti da Husserl na ovaj način otvara mogućnost istraživanja smislene analogije kao fenomenološkog istraživanja intermonadičke zajednice. U ovom sloju se formiraju monade koje sadrže Ja-pol i prisutni svijet što omogućuje fenomenološko istraživanje čovjeka i čovječanstva kao i uspostavljanje sfere znanosti kao znanosti o duhu (*Gisteswissenschaften*). U vremenu jedan oblik duha traje samo onoliko koliko traju za njega tipične monade stvorene stabilnim objektima iskustvenosti. Moguća monada, dobijena redukcijom od Ja-pola i prisutnog svijeta, (treba obratiti pažnju na to da kod Husserla ne možemo govoriti o tome da bi svaki intencionalni akt ujedno bio i spoznajni pa se monade formiraju u okviru posebne »strukture« između noetičkog i noematskog polja), ako predstavlja realizirani duh, postaje time i čovjek, tj. *Ich-Mensch*. Time Husserl potpuno određuje ontološko polje koje graniči sa dimenzijom vremena i time otvara mogućnost fenomenološkog nacрта povijesnog vremena.

Svi mogući tipovi nisu u mogućnosti realizirati se u istom vremenu nego posjeduju poredak vlastite temporalnosti i tako se realiziraju u datom vremenu, u razvojnoj povijesti čovječanstva. Treba primijetiti da Husserl izaziva situaciju po kojoj je jedan poredak određen načinom na koji *eidosi* ulaze u vremenski proces. Time postavlja ontološku barijeru dvosmjernosti procesa; bića su tako nužno određena unutrašnjom temporalnošću i vanjskim protjecanjem vremena u kojem su ona subjekt povijesnosti. ¹³ Eidetske beskonačne varijacije u vremenu između *noesis* i *noema* nailaze na barijeru u zakonima istodobnog postojanja egologičko-vremenskog. Važno je istaći da Husserl govori o razlozima ostvarenja,

¹² Edmund Husserl, *Kartezijanske meditacije I*, preveo F. Zenko, Centar za kulturnu djelatnost SSO, Zagreb, str. 124.

¹³ Primjer za »vraćanje« u vremenu možemo pronaći u književnosti, ali samo kao sjećanje. To je cjelokupno djelo M. Prousta, *U potrazi za izgubljenim vremenom*.

M. JARIC: RUSKOLVA IDEJA I FOVIJESNOSTI...
REFZD, 20 (1980/81)

ozbiljenja pojedinih tipova u pojedinim vremenima varirajući najprije pojam »obrazloženje« da bi ga zatim zamijenio pojmom *uzrok*.¹⁴ Također je od prvorazredne važnosti da Husserl gradi mogućnost povijesnog procesa na temelju ontološkog formiranja pojma slobode.

Ziveći u konkretnom svijetu kao prisutnom svijetu, monade ispituju taj svijet u okviru njegove »strukture«: stila, crkve, države, znanosti, tehnike, itd. i reducirajući u sferi transcendentnog i eidetskog *Ega* dolaze u sferu mogućeg. Zamišljajući moguće one ga nastoje realizirati pa tako vrše slobodan akt kreacije i ujedno vrše prevratničku, revolucionarnu djelatnost. Sloboda se pokazuje kao mogućnost izbora u sferi ograničeno mogućeg.

Mogućće solipsističko tumačenje svoje filozofije Husserl izbjegava pomoću dva osnovna određenja. Prije nego što naznačimo ova određenja potrebno je da označimo ontološke osnove ovakvog mogućeg tumačenja. Solipsističku sliku je moguće tvrditi preko određenja *alter-Ega* kao i preko operacije koju je Husserl nazvao eidetskom redukcijom. *Alter-ego* u svojoj relaciji prema drugom *Egu* kao drugoj monadi redukcijom od transcendentnosti prepoznaje svoj *Ego* u aprezentativnom aktu prema Ja-polu drugog realiziranog *Ega*. Eidetska redukcija omogućava opis ovakvih mogućih *eidosa* u bilo kojem vremenskom odsjeku pomoću transcendentnog stava jednog realiziranog *Ega*. Jasno je da se ovdje pokazuje mogućnost za kontrakciju; to se može izvesti svođenjem na jedan *Ego* koji je u stanju spomenutim stavom i operacijom u jednom redukcionističkom aktu učiniti očiglednim čitav fenomenološki univerzum. Konze-kvenca: svodljivost svakog mogućeg *Ega* na jedan jedini i otvaranje mogućnosti opisa svih monada koje se inače razvijaju u procesu razvoja ljudske civilizacije. Prvo određenje koje predstavlja barijeru ovakvom tumačenju jest određenje unutrašnjeg razvoja svake realizirane monade čime je određena mogućnost razvoja njene sfere svijesti. Drugo određenje predstavlja postavljanje intermonadičkog zajedništva kao kriterija i medija koji određuje pravac i granice razvoja konkretnih monada. Važno je primijetiti da Husserl pridaje prvorazrednu važnost iskustvu svijeta, dakle iskustvu vanjskog kao okviru mogućnosti i ograničavajućem ontološkom određenju.¹⁵ Odnosi unutar intermonadičkog zajedništva ne predstavljaju nepromjenjivu apstraktnu kategoriju jer je jedna relacija živa samo ukoliko stalno mora biti dohvaćena preobraćenjem svjetskog u intencionalno, tj. u život za *telos*, za relaciju harmoniju. Nasuprot beskrajnosti *telosa* stoji čovjek koji otkriva jednu realnu relaciju, ali otkriva i potencijalnu koja se u svom teleološkom vidu ukazuje kao njegov životni zadatak. Drugim riječima: Aktualno je okruženo beskonačnim potencijalnim. Fenomenološko određenje: *biti* ima onoliko koliko ima *otkri-v a n j a*. Prisutni *Ego* pripada potencijalnom horizontu sadržanom u općoj »strukтури« temporalnosti. Zadatak je takvog *Ega* maksimum determinacije u proticanju potencialnosti, dakle u jednom vidu indeterminantnosti. Determinacija je *ideal* ostvarenja, bit, *eidosa* onog što je prisutno.

¹⁴ Možemo dakle pretpostaviti mogućnost izdvajanja bitnosti (po Husserlu vjerojatno pomoću slobodne *epoché* u sferi *eidosa*) koje su uzroci velikih povijesnih promjena.

¹⁵ Ovim možemo pretpostaviti da Husserl ipak daje prednost realnom a ne transcendentalnom čovječanstvu. Možemo ići tako daleko pa ustvrditi da je Husserl svoju transcendentalnu metodu stvorio samo radi njene mogućnosti primjene na realni svijet i povijesni proces.

Ovo je jedan od osnovnih razloga koji su Husserla naveli da fenomenologiju brani kao idealizam. Za nas je važno da istaknemo da se sfera vlastitosti ne pokazuje samo kao negativitet, tj. ono što nije tuđe, nego je to maksimum očiglednosti kao determinacija stvorena aktom spoznavanja. Sudjelujući u istom proticanju vanjskog vremena, realizirane monade se pokazuju kao one koje posjeduju dodirna mjesta koja omogućavaju maksimum determinacije u duhovnom zajedništvu monada. Budući da svaka od njih ima svoj vlastiti razvoj, a u isto vrijeme svaka pripada nekom od mogućih tipova, one posjeduju vlastito unutrašnje vrijeme, a s time i svoj individualitet. Pošto potencijalnost vanjskog vremena nadilazi horizont svake monade, a u isto vrijeme svaka ima svoj vlastiti razvoj i svoj način prihvaćanja prisutnog svijeta (dakle svijeta koji joj je imanentan), svaka realna monada se nalazi u imanenciji-transcendenciji. Ovim opisom Husserl je uspio naznačiti povijesni put čovječanstva kao stalnu transcendenciju i ljudski život kao neprestano istraživanje, revolucionarnu djelatnost. U sferi *Ega* postoji bit koja nadilazi ostale biti, tj. ona ih transcendirira, ta ideja je ideja drugog *Ega* i ona je prva transcendencija. Ova transcendencija dolazi u primordijalnoj sferi *Ega* i aktom analogijske apercepcije omogućava se kontakt s drugim *Egom*. Ova nit se dakle smješta u primordijalnu sferu transcendentalnog *Ega* i u tom smislu je dostupna fenomenološkom istraživanju. Kada je postignuta transcendencija prema drugoj monadi, istog trena je postignuto zajedništvo jer upravo mogućnost reduciranja ove biti na vlastiti sadržaj znanja otkriva mogućnost transcendencije, tj. u sferi vlastitosti znanje o sadržaju znanja drugog. Ovim se također uspostavlja sfera intersubjektivnosti, a time i mogućnost fenomenološkoga istraživanja povijesnih društava i civilizacija. Važno je istaknuti tvrđenje zajedničkog smisla, tj. mogućnost zajedničkog *telosa*. U sferi intersubjektivnog zajedništva dolazi do sinteze složenih iskustava u kojima postoji opći intencionalni smisao gdje »konstituciji objektivnog svijeta pripada bitno *harmonija monada*«. Važno je istaknuti da pod *harmonijom* monada Husserl ne misli nikakav metafizički sadržaj nego konkretnu intencionalnu situaciju slaganja na temelju iskustva. Harmonija dakle u sebi ne pretpostavlja nekakvu uniformiranost monada jer bi se time dovelo konzekventno do uništenja osobnosti bilo koje monade. Ovo uništenje moglo bi se izvršiti na dva načina:

- 1) da se objekt i subjekt međusobno identificiraju kao jedno.
- 2) da se dođe do potpune bitne suglasnosti među monadama, ali ne na temelju slaganja iskustva nego na temelju kontrakcije, svodenja na jednu jedinu kao na prauzor. Određenje harmonije ima ulogu da podcrta mogućnost istovjetnosti biti iskustva u neprestanom upućivanju ka objektu. Također proizlazi da je tendiranje ka harmoniji u beskonačnoj potencijalnosti beskonačno.

Relacioni univezum koji se zasniva na intersubjektivnosti sastoji se od psihofizisa živućih članova i tako je komunikacija »intersihička«, tj. aprezentativna u smislu da izvorna intuicija uspostavlja mogućnost koja se u okviru logičke eksplikacije pokazuje kao *smisao*. U ovoj relaciji postoje monade kao stupnjevi i tipovi koji su ujedno stvaraoci i nosioci te iste relacije »strukture«. Odredbom slobode kao opće intencionalnosti bilo koja monada može doseći svjesno smisao bilo koje ostvarene monade. Svi intermonadički akti, koji se razumski prikazuju kao

društveni, ostavljaju traga bilo u pisanoj riječi ili u ostacima prošlosti koji o smislu prošlog govore drugim načinom. Tako dijalektika vlastitog i tuđeg ostaje u jednom vidu sačuvana s mogućnošću rekonstrukcije njenih najvažnijih obrisa.¹⁶ Povijest kao znanost treba biti orijentirana kao intencionalna znanost u kojoj relacijom između monade povjesničara i monada proživljenih u prošlosti slušamo govor smisla prošlosti. Povjesničar, dakle treba proživjeti ponovo prošlost, tj. doživjeti već doživljeno da bi obogatio sadašnjost i budućnost približavajući se tako smislu povijesti čovječanstva.

Možemo zaključiti da Husserl postavlja filozofiju (fenomenologiju) u osnov svih znanosti pa se tako zalaže i za njihovo reformiranje. Ovako reformirane, one postaju dimenzijom povijesnog vremena uključene u duhovni život čovječanstva, a ideacijom u sferi subjekta otkriva se njihova mogućnost. Ova filozofija, napadana kao idealizam, pokazuje svoju idealističku stranu pri formiranju prve filozofije kao eidetske fenomenologije, ali ne treba zaboraviti da je ovakav idealizam u više značajnih smjerova vezan za konkretno iskustvo.

Kao što smo kratko naznačili, i sama ideacija predstavlja iskustvo subjekata, a vezanost svijesti konkretnog čovjeka za horizont prisutnog svijeta (uz mogućnost transcendencije) ukazuje na iskustvo svijeta kao drugog, izvansubjektivnog. Treba napomenuti da upravo intencija subjekta ka objektivnosti i mogućnosti zasnivanja objekta pri formiranju svijesti u jednom smislu i pravcu daje mogućnost ostvarivanja različitih tipova monada, dok u drugom vidu predstavlja smisao ljudskog života i njegove razvojne civilizacije. *Dakle, idealizam i idealistička sfera Husserlove fenomenologije pokazuje se samo kao iskustvo subjekta.*

Ovoj filozofiji je moguće zamjeriti njene pretenzije da se u sferi subjekta potpuno istraže sve mogućnosti kreacije; time se postavlja zadatak da se opiše i sva moguća budućnost čovječanstva. Time se ujedno ugrožava ontološko postavljanje pojma slobode. Također možemo konstatirati da Husserl ne pojašnjava medij prisutnosti svijeta u njegovoj vezanosti s neprestanim čovjekovim radom u protežnosti, pa tako metoda koja bi trebala biti obuhvatna zapravo ispušta jednu od najosnovnijih odredbi, odredbu koja je razvijena u drugim i drugačijim pristupima problemu povijesnosti i problemu izgrađivanja metode povijesnog istraživanja. Međutim, u svakom slučaju, bilo bi vrijedno usporediti ove, različitim postavljanjem, dobijene različite rezultate, i tako možda otvoriti mogućnosti još jedne dimenzije filozofije kao kritičkog mišljenja.

¹⁶ Husserlovo određenje dijalektike i sama prva filozofija kao eidetička fenomenologija upućuju bitno na Platona. Eidetička fenomenologija pretpostavlja spoznajno stupnjevanje otkrivanja i zasnivanja bitka (biti). Pošto fenomenologija spoznaje predstavlja proziranje biti, stvarnog s racionalnim, biti sa spoznajom, ovo nas upućuje na neke dijelove *Teeteta*. Ipak moramo uočiti da uzlazna dijalektika u Husserlovom smislu ne dozvoljava svodenje prirode na matematičku idealnost (računajući um). Prisutni bitak (*Sein*) ima ulogu medija koji stvara uvijek nove mogućnosti obuhvatnog dohvaćanja pa tako pitanje uvijek postavlja iz početka. Husserlovo mišljenje o dosadašnjim interpretacijama Platona pokazuje da je Platon sveden samo na jednu od ideja, ideju brojeva. Tako nam se Husserl predstavlja kao onaj suvremeni mislilac koji obuhvaća istinskog Platona, Platona dijalektičara.

Mirko Jakić: HUSSERL'S IDEA OF HISTORICITY IN LIGHT OF THE
BASIC ASSUMPTIONS OF HIS PHENOMENOLOGICAL METHOD

Summary

Edmund Husserl, a thinker who began his work at a time when the natural sciences were flourishing, attempted to revolutionize the concept of science and scientific method: he considered its development to that point erroneous in that it represented itself as the only meaningful route to an explanation of man and the world of man's experience. Husserl placed the very development and results of the sciences in the sphere of the transcendental and denied their existence as certainties, for him they existed only as phenomena of the consciousness. In the transcendental view the ego and phenomenological reduction institute the I-pole as the universe in which phenomenological research is carried out, and in which all phenomena that in their first description can be shown to be otherness are shown *es such*, i. e. as extrasubjective givenness, but their actual ontological formation is as the alter ego within the sphere of selfness of the I-pole. Thus Husserl's philosophy, in which it is possible to make a distinction between the subjective pole and the objective sphere and thus to carry out the explication of his basic ontological postulates, came into being.

The formation of the subjective sphere involves: a) the transcendental ego as an absolute certainty obtained by phenomenological reduction; the basic designation of the self-unique character that paves the way to the transcendental space of discovering the subjective powers of perception; b) The alter ego as a problem and attitude toward the transcendental and toward the formation of an object, in consonance with the experience of the other by means of apresentation; c) The intentional ego as an intending consciousness directed toward experiencing; the basic determination of the attitude toward objectivity and intermethodological unity.

The formation of the objective sphere involves: a) The problem of the possibility of transcendental knowledge and the attitude toward the natural sciences; b) The problem of the formation of *cogitata* and also the problem of apparent facts obtained by phenomenological reduction as formed certainties; c) The problem of experiencing the other as psychophysical and intersubjective.

With the identification of these basic designations and the explanation of their place on the phenomenological levels we arrive at the determination of variously graded spheres. These spheres lead to the formation of the idea of intentional society on the horizon of the historical developmental process. The relational universe which thus emerges is based on intersubjectivity, and is composed of the psychophysics of its living members and the possibilities for interpsychic communication. Under this relation there are entities such as degrees and types. The dialectics of that which is one's own and that which is not are in one respect retained through the possibility of reconstructing their most important outlines. History as *ascience* is oriented to the intentionality in which we hear the voice of the meaning of the past. The historian should thus be able to »relive« the past, i. e. to experience the previously experienced, in order to enrich the present. In this way he comes close to determining the meaning of the history of mankind.